

Claes Johansen
Finland og den totale krig 1939-1945
Gyldendal 2013
416 sider ill.
kr. 350

En vordende stormagt, der er besat af behovet for/ønsket om sikkerhed for enhver pris. Og som derfor afkræver et lille naboland grænsereguleringer. Krig. Et lille land, som - nu i alliance med en aggressiv stormagt – ønsker revanche og måske udvidelse. Krig. Nederlag og tilbagerulning af grænser. Det er i korthed scenariet i den foreliggende bog. Men lad mig starte et helt andet sted.

I 1969 havde jeg været så heldig at få et stipendieophold på Moskvas Statsuniversitet. Til forbedring af mine sprogkundskaber. Jeg havde denne gang valgt rejseruten via Finland – først med skib til Helsinki og dernæst med tog resten af vejen. Det, jeg husker allermest fra selve rejsen, er imidlertid ikke indsejlingen til Helsinki. Selv om den på grund af skærgårdens skønhed er mindeværdig nok. Det gode skib Finlandia var stævnet ud fra Lübeck og medbragte derfor en gruppe tyskere, der skulle besøge ”gamle” steder i Finland. Steder, der gav minder tilbage til 2. Verdenskrig og 1930’erne. Under indsejlingen begyndte disse tyskere at synge fædrelandssange – til synlig irritation hos os andre. Dog uden, at den fik dem til at stoppe. I mig begyndte historien pludselig at blive levende.

Finland havde i 1930’erne et nært forhold til det nazistiske Tyskland. Et forhold, der under Verdenskrigen førte til en nær alliance med Nazi-Tyskland. Et tema, der længe efter krigen var et tabu, som blev både fortiet og forløjet om, og som forfatteren loyalt redegør for side 149ff. På grund af presset fra den store nabo mod øst – Sovjetunionen. Sådan lød den officielle forklaring længe. To krige udkæmpede Finland med naboen i perioden 1939-1945. Og så er der oven i købet en tredje, kaldet Laplandskrigen. Dem alle tre sætter forfatteren Claes Johansen (født 1957) fokus på i sin nye bog. Hans første i den historiske genre – ellers er han mest kendt som skønlitterær forfatter til en stribe af bøger.

Fortsættelseskrigen kalder Johansen krig nummer to. Og overtager dermed den gængse og politisk korrekte finske benævnelse. Som om denne krig blot var en fortsættelse af den første og oplagte forsvarskrig. Men i virkelighedens verden også noget helt andet. Den var en revanche- og angrebskrig i alliance med et aggressivt og stærkt Nazityskland, hvis ultimative mål var et Neuropas Storfinland, der ikke blot skulle omfatte finner og kareler, men også skulle samle de finsk-ugriske folk som f.eks. komier, udmurter og marier, der lever spredt i det nordlige Rusland og ind i det vestlige Sibirien. Nu fik Verdenskrigen som bekendt et andet udfald, og den sande virkelighed skulle derfor sminkes.

Finland var det eneste krigsførende land i Norden under Verdenskrigen – bortset fra Norge en kort periode. Med enorme finske menneskelige tab til følge. De er opgjort

til over 100.000 døde og næsten 200.000 sårede. En åreladning af dimensioner i et land med den gang kun godt og vel 3 mio. indbyggere.

Det er meget lidt, de nordiske lande fylder i vor nationale hukommelse. Og blandt dem indtager Finland formodentlig sidstepladsen. Når bortses fra knive, konekastning og drønkedelig tv-dramatik kender gennemsnitsdanskeren ikke Finland og finsk historie. Når jeg har deltaget i ikke så lidt nordisk videnskabeligt samarbejde, har det altid slået mig med beundring og overraskelse, at alle deltagere blot behøvede tale deres modersmål for at blive forstået. Med undtagelse af netop finnerne, der var nødsaget til at tale den oprindelige kolonimagts sprog, nemlig svensk. Finlands historie er en by i Rusland for de fleste af os. Selv til embedseksamen i hovedfaget historie optrådte den i min tid kun som en funktion af hhv. Ruslands og Sveriges historie. Det har næppe forandret sig siden.

Det har Claes Johansen prisværdigt valgt at gøre noget ved. Han er som nævnt først og fremmest kendt som skønlitterær forfatter med en stribe bøger bag sig. Nærværende bog er hans første forsøg inden for den historiske genre. Konkret handler bogen om Finlands tre krige mod Sovjetunionen under 2. Verdenskrig. Først Vinterkrigen fra den 30. november 1939 til den 13. marts 1940, dernæst den såkaldte Fortsættelseskrig fra den 25. juli 1941 til den 19. september 1944 og endelig Laplandskrigen.

Finnernes land, dvs. det daværende Sveriges østlige del, var blevet en del af det russiske kejserrige i 1809 efter en kortvarig krig mellem Rusland og Sverige. Og gjort til et storfyrstendømme med tsaren som storfyrste. Men med egen forfatning, under bibeholdelse af svensk lovgivning samt med en udstrakt grad af selvstyre. En situation, der varede indtil 1890'erne, hvor Finland i lighed med de baltiske lande og Polen blev offer for en hårdhændet russificeringspolitik.

I forbindelse med revolutionerne i Rusland erklærede Finland sig selvstændigt i december 1917. Året efter fulgt op af en kortvarig og særdeles blodig borgerkrig mellem de hvide og de røde – en krig, som de hvide vandt med støtte af tyske tropper, og som efterlod stor bitterhed og splittelse i det finske samfund. Ved freden i Dorpat (nuværende Tartu i Estland) måtte et revolutionssvækket Sovjetrusland afstå Petsamo-området, der gav Finland adgang til Ishavet. Vigtigst i nærværende sammenhæng er imidlertid, at grænsen på Det karelske Næs kom til at ligge kun 30 km fra Sovjetruslands næststørste by og indtil 1918 Petrograd, senere Leningrad og nuværende Skt. Petersborg. Det var finnerne, der havde dikteret fredsbetingelserne. Og grænsen blev gnisten til den første krig med Sovjetunionen.

Vinterkrigen blev på mange måder en finsk triumf, hvor de finske soldaters eminente kendskab til og deres evne til maksimalt at udnytte terrænet til egen fordel spillede en overordentlig stor rolle. Efter 105 dages kamphandlinger måtte Finland imidlertid give op, og ved Moskvafreden i marts 1940 måtte landet opgive bl.a. hele Det karelske Næs – en afståelse, der gav Leningrad den ønskede sikkerhed.

I Fortsættelseskrigen, hvor de finske tropper bl.a. blev understøttet af bastant tysk flystøtte, havde finnerne længe fremgang og store landvindinger vinkede forude. Men mod slutningen af krigen fik de sovjetiske styrker efterhånden overtaget. Deres mandskabsmæssige overlegenhed og deres krigserfaring kom nu til at gøre udslaget – især fra foråret 1944. Ved den endelige fred måtte Finland – udover afståelserne i 1940 – nu også opgive Petsamo-området ved Ishavet og udleje Porkalahalvøen til Sovjetunionen for en periode af 50 år.

Forfatteren erklærer allerede i forordet meget rigtigt, at for den, der udelukkende ser 2. Verdenskrig ud fra traditionelle vestallierede perspektiver, udgør Finlands historie i den periode et næsten ubegribeligt paradoks. Og fortsætter side 11, at Finlands forhold under 2. Verdenskrig er stærkt underbelyste i Danmark. Hans formål med bogen er derfor ”at rette op på dette [forhold] ved for første gang på dansk at give en bred samlet skildring af denne del af Nordens historie, mens der undervejs gives særlig plads til beskrivelser af dansk-finske relationer i løbet af perioden”.

Det står for nærværende anmelder lidt uklart, hvem bogen egentlig primært henvender sig til. Faghistorikeren vil nok primært søge til den internationale litteratur, mens den alment interesserede historiker sammen med den blot historisk belæste og i øvrigt læge læser lades noget i stikken. Det er af og til, som om forfatteren mere henvender sig til et finsk publikum end til et dansk. I Finland er meget af det, som i Danmark er ukendt stof, jo banaliteter. Måske det nære og i øvrigt helt oplagte samarbejde med finske historikere er forklaringen på dette misforhold.

Et særskilt indledningskapitel om Finlands historie indtil 1930'erne med særlig vægt på Finlands forhold til Rusland kunne i den forbindelse have været til stor hjælp. Ligesom en samlet præsentation af en så central og kontroversiel figur som Finlands landsfader, den aristokratiske, ultrakonservative, antiparlamentariske og legendariske præsident, rigsforstander, øverstbefalende m.fl. titler Carl Gustaf Emil Mannerheim (1867-1951) ligeledes kunne have været en hjælp. Allerede i borgerkrigen havde han været særdeles aktiv som chef for Den hvide Garde.

Johansen gør rigtigt opmærksom på, at de finsk-tyske forbindelser er ældre end nazismen. Især i den finske overklasse, dvs. i officerskorpset, forretningslivet og i akademiske kredse fandtes et stort tyskorienteret element. Det meste af officerskorpset havde deltaget på tysk side i 1. Verdenskrig, mens de merkantile og videnskabelige kontakter var af endnu ældre dato. Nazismen som ideologi fik aldrig rigtig fodfæste i den finske befolkning – alene af den grund, at finnerne ikke var ariere i dens optik. Antisemitismen var i Finland yderst marginal, og der fandtes intet nationalsocialistisk parti af betydning.

Den anvendte metode er i det store og hele at gå kronologisk frem. Med vægten lagt på de militære handlinger, krydret med politiske betragtninger. Blandt de militære handlinger behandles selv den mindste træfning. Lidt trættende i det lange løb. I

retfærdighedens navn skal dog nævnes, at forfatteren flittigt bruger – også lange citater fra f.eks. breve fra deltagende soldater til at krydre teksten med. Et eksempel fra en anonym finsk soldat i 1944:

”Man kunne ingenting høre. Kun én eneste uafbrudt eksplosion hele tiden. Det havde været en klar og solrig dag. Snart dækkedes både landskabet og himlen af en rødlig støvsky. Træer faldt. Sværme af træstumper fløj gennem luften”, side 317.

Og et andet, lidt mere muntert citat fra samme tidspunkt:

”Sandt at sige var det kun med nød og næppe at bukserne blev siddende om benene på mig, sådan rystede jeg. Jeg så på de andre. Kammeraterne stod rundt om langs bunkerens væg, og de havde det alle på samme måde. Bukserne. Jeg kunne ikke lade være med at le. En mand, der stod ved indgangen til bunkeren, råbte: - Russerne er oppe på taget. ---”, side 318.

Synsvinklen er oftest finsk – de sovjetiske soldater bruges mest til at beskrive, hvor store bunker af døde de efterlod.

Hvor Finlands fokus i mellemkrigsårene og under Verdenskrigen havde været rettet primært mod Centraleuropa, kom Norden i centrum i det kulturelle liv efter 1945. Mens landet i politisk og økonomisk sammenhæng blev helt afhængigt af Sovjetunionen. Økonomisk ikke uden fordele. ”Finlandisering” er blevet det gængse og ikke positivt mente vestlige udtryk i den internationale diskurs. Et udtryk, der imidlertid overser de fordele, som Finland drog nytte af ved at have stabile handelsforbindelser med Bjørnen mod sydøst.

Gengivelsen af det russiske navnestof er inkonsekvent og noget forvirrende for den ikke russiskkyndige læser (se f.eks. side 393). Der veksles mellem en bogstav til bogstav gengivelse af det russiske alfabet (såkaldt translitteration med anvendelse af diakritiske tegn) og transskription, hvor der tilstræbes en så nøjagtig udtale som muligt. I sidstnævnte tilfælde veksles endvidere mellem en dansk og engelsk transskription. Bogen er ganske velskrevet, selv om en ekstra korrekturlæsning havde gjort billedet perfekt.

Bogen afsluttes med et nyttigt og forstandigt efterskrift af den finske historiker Markku Jokisipilä fra Turku (sv. Åbo) Universitet og omhandlende ”Anden Verdenskrig i finsk historieopfattelse”.

Forfatteren demonstrerer en betydelig belæsthed. Selv om den anvendte videnskabelige litteratur primært er vestlig inkl. Finsk. Bogen veldokumenteret og forsynet med udførlige kildehenvisninger. Desuden rummer den en række nyttige værktøjer som 16 bilag med f.eks. styrkemål, troppeopstillinger m.v. Desuden en række kort, forkortelsesliste, anvendt litteratur, audio, video og dvd samt et nyttigt personregister. Endelig rummer bogen mange og overmåde interessante fotos, en del

desværre meget mørke.

Alt i alt en på dansk velkommen bog, der åbner for en virkelighed og en dramatisk historie, som ofte i Danmark kun har været præsenteret som en funktion af andre forhold. Finsk historie er med denne bog blevet nærværende. Vi kan alle kun blive klogere ved at læse Johansens bog om et vigtigt og ofte overset aspekt af 2. Verdenskrig.